Tác Giả: Xuân Hoàng
Thứ Tư, 08 Tháng 9 Năm 2010 18:47

Bún không ph□i ch□ đ□n thu□n là m□t món ăn truy□n th□ng c□a Hu□, nh□ng đ□i v□i ng□□i Hu□, bún còn là m□t ph□n l□i s□ng “Ki□u Hu□”.

Ki□u Hu□ là nghèo mà v□n sang, vui r□n rã mà v□n man mác bu□n,... ngoài m□t ph□ng l□ng mà trong lòng d□y sóng, không soi bóng mình trong g□□ng mà soi bóng mình trong đôi m□t c□a ng□□i th□□ng, bè b□n, xóm gi□ng.. Ng□□i ng□ai qu□c nh□ ông Foulon cũng nh□n xét v□ s□ mâu thu□n c□a Hu□: “Tóc tang c□□i n□, vui m□ng th□ than!”(Lê Văn Lân d□ch).

Hu□ mâu thu□n t□ bu□i m□i vào đ□i, đài các t□ ngày m□i có tên. Tên đ□t thì nh□ nh□ n□t ru□i son: Ô, Rí, Hu□... mà tên ng□□i l□i dài l□□t th□□t nh□ mái tóc mây dài ch□m gót: Công T□ng Tôn N□ Th□ Sông H□□ng, Nguy□n Khoa Hoàng Thành, Tôn Th□t Qu□nh Ph□□ng... Hu□ quá tr□m l□ng và ch□t nh□ cái b□ c□n mà ph□i ch□a nh□ng tâm h□n bão n□i sông h□, nên dân Hu□ ngoài m□t hi□n khô mà trong lòng c□u mang nh□ng b□n b□ vi□n x□, s□n sàng ph□n kháng và r□c l□a đ□u tranh “d□y lo□n” nh□ L□c Vân Tiên ra đ□□ng th□y vi□c b□t b□ng ch□ng tha.

Cái d□y lo□n bão li□t nh□ng nên th□ và lý t□□ng quá đà c□a nh□ng tâm h□n lãng m□n ki□u Hu□ ch□ làm cho Hu□ thành đ□t d□y nghĩa nh□ng không th□ nuôi l□n Hu□ thành căn c□ đ□a, chi□n

khu nh□ Tân S□, Ba Lòng. X□a vua Hàm Nghi và vua Duy Tân ch□ có nh□ng phút huy hoàng và ch□t t□t □ Hu□, đ□ r□i su□t canh thâu le lói □ ph□□ng nào.

Tô bún bò Hu□ cũng là m□t bi□u hi□n c□a văn hóa Hu□ vì đây cũng là m□t s□ "d□y nghĩa" trong truy□n th□ng n□u ăn khi cho bò n□i heo chìm trong cùng m□t n□i, tr□n l□n hai tính ch□t mâu thu□n "bò n□u thì teo, heo n□u thì n□" thành m□t th□ hài hòa. Hu□ đã dùng s□ đ□ "chuyên tr□" th□t bò ch□ không dùng ng□ v□ h□□ng đ□ chuyên tr□ nh□ truy□n th□ng lâu đ□i □ Trung Hoa và mi□n B□c.

Tô bún Hu□ mang h□ong v□ "r□t Hu□" đ□ mà c□m nh□n và th□□ng th□c nh□ c□m nh□n và th□□ng th□c mùi khói sóng bu□i chi□u trên sông H□□ng. T□ nhiên nh□: "Nó ngon thì t□i nó ngon. Có ch□ng thì ph□i nuôi con, th□ ch□ng". Cái d□ gi□n nh□t c□a ng□□i Hu□ là "mình c□m th□y..." mà không c□n lý lu□n. B□i v□y, hình nh□ càng đem lý tính đ□ phân tích các món ăn Hu□, cái hi□u v□ h□□ng v□ th□c t□ càng xo□i cánh bay xa...

Bún Bò Hu□. Ai □ xa nghe nh□ th□ Hu□ là vùng đ□t th□ s□n c□a bò, gi□ng mi□n Nam M□ Texas . Th□t ra, tìm m□t tr□i bò trên đ□t Hu□ cũng khó nh□ tìm lá Diêu Bông c□a Hoàng C□m. Tô bún bò Hu□ cũng là ph□n ánh cái tham v□ng thu nh□ c□a ng□□i Hu□ vì mu□n dùng cái "l□□ng" gi□i h□n đ□ đ□t t□i cái "ph□m" vô cùng. B□i v□y, ngoài nh□ng ch□t li□u cay chua ng□t bùi c□a tr□n gian, tô bún Hu□ còn đ□□c "nêm" thêm ít nhi□u gia v□ vô hình c□a cái tâm ch□ quan và cái linh c□a hoàn c□nh Bà Bún.

Su□t c□ th□i th□ □u, tôi s□ng □ làng, quanh năm ch□ có "Đây xóm nghèo quê tôi khi n□ng lên..." là đ□p nh□t.
Hàng năm, sau d□p T□t, ng□□i trong làng l□i b□t đ□u chu□n b□ l□ đ□u năm. M□ tôi l□ vào ngày 19 tháng giêng đ□ k□p ngày 20 đi coi giò gà và d□ l□ t□ Bà Bún t□i làng Vân Cù.

M□i năm, tôi đ□□c ăn bún khá nhi□u l□n nh□ng hai l□n tr□ng đ□i nh□t và ngon nh□t là trong d□p l□ đ□u năm c□a m□ tôi và trong ngày l□ t□ Bà Bún t□i Vân Cù.

Làm sao tôi quên đ□□c nh□ng bu□i sáng hai m□□i tháng giêng. T□ sáng tinh m□ còn l□nh cóng, m□ tôi đã c□n tr□ng nhúng b□ giò gà khô queo trong tô r□□u tr□ng, gói trong gi□y b□i, lâm râm c□u nguy□n r□i chu□n b□ lên đ□□ng bói qu□ đ□u năm.. Tôi là con trai út, nên đ□□c th□□ng nh□t nhà và th□□ng b□ g□i là "cái đuôi c□a m□" vì m□ tôi đi đâu tôi cũng lon ton dòi ch□y theo.

Sau v□ coi giò gà t□i nhà th□y Kiên □ H□□ng C□n thì m□t tr□i đã lên quá đ□t tre. M□ tôi ti□p t□c cu□c hành h□□ng cu□c b□ đ□u năm v□ làng Vân Cù. T□ H□□ng C□n v□ Vân Cù ph□i qua m□t cánh đ□ng lúa r□ng, tôi ph□i ch□y lúp xúp theo m□ m□□t m□ hôi, m□c d□u tr□i tháng giêng trên quê tôi l□nh đ□n n□i "giêng hai c□n tay không ra máu!". Sau n□y tôi b□ng khám phá ra thêm m□t bí m□t v□ cái ng□n tuy□t v□i c□a bún xáo Vân Cù trong ngày l□ Bà Bún m□t ph□n cũng là do cánh đ□ng tr□ng n□y vì v□□t qua cho đ□□c d□m tr□□ng thiên lý n□y thì cái b□ng đã tr□ng tr□n.

Mu□n nói đ□n Bún Bò Hu□ thì đ□ng quên tr□□c h□t ph□i nói đ□n con bún, vì tô bún là m□t t□ng h□p hài hòa gi□a con bún và n□□c bún. Thi□u m□t trong hai là k□ nh□ có Adam mà không có Eva, có Ph□m Lãi mà thi□u Tây Thi! Và, nói đ□n con bún Hu□ thì không th□ không nh□c đ□n chi□c nôi c□a bún là làng Vân Cù..

Làng Vân Cù n□m c□nh sông B□, là con sông ăn thông v□i sông H□□ng qua nhánh sông Đào. Vân Cù cách Hu□ ch□ng 10 cây s□ v□ phía Tây B□c. T□ x□a, Vân Cù là lò bún t□p th□ cung c□p bún cho c□ Hu□, Th□a Thiên, ra t□i Qu□ng Tr□ và có khi vào đ□n Qu□ng Nam, Đà N□ng. H□u h□t ng□□i làng Vân Cù tuy s□ng v□ ngh□ nông nh□ng ai cũng có lò bún trong nhà.

Cũng nh□ r□t nhi□u ngh□ th□ công khác □ Hu□ nh□ ngh□ Th□ Rèn □ Làng Hi□n L□□ng, ngh□ Đan Thúng M□ng □ làng B□ La, ngh□ Th□ Vàng □ làng K□ Môn, ngh□ Nuôi T□m □ làng D□□ng S□n, ngh□ Ch□m Nón □ làng H□□ng C□n, ngh□ Đan Nôi B□i □ làng Li□u H□, ngh□ G□ch Ngói □ làng Nam Thanh... ngh□ Làm Bún □ làng Vân Cù là m□t công vi□c làm ăn truy□n th□ng và đ□c đáo riêng c□a t□ng đ□n v□ s□n xu□t gia đình trong làng, có tính cách cha truy□n con n□i t□ đ□i n□y qua đ□i khác. T□t c□ dây chuy□n s□n xu□t đ□u làm b□ng tay v□i nh□ng d□ng c□ thô s□, nh□ng thành ph□m th□□ng đ□t đ□n m□c tinh luy□n mà ng□□i khác làng khó lòng b□t ch□□c n□i.

Th□y t□ c□a ngh□ làm bún t□i Vân Cù là m□t bà, t□c g□i là Bà Bún. Th□i gian đã xoá nhòa danh sách c□a nh□ng ng□□i muôn năm cũ nên ch□ng còn ai nh□ tên th□t c□a Bà Bún. Trong nh□ng câu chuy□n dân gian truy□n mi□ng v□ cu□c đ□i c□a Bà Bún, tôi còn nh□ mãi chuy□n k□ c□a bác C□u Am v□i m□ tôi r□ng:

Vào m□t th□i xa l□c xa l□, khi có nh□ng ng□□i Đàng Ngoài theo chân chúa Tiên Nguy□n Hoàng vào Nam l□p nghi□p, có m□t nhóm ng□□i đ□n đ□nh c□ trong vùng nh□ng Tháp Chàm c□ x□a đã đ□ nát nên sau n□y có tên là làng C□ Tháp, thu□c huyên H□□ng Đi□n. Trong s□ đó có m□t ng□□i thi□u n□ đ□p, có l□ cũng m□t lá răm, môi c□n ch□, má lúm đ□ng ti□n... nên r□t đ□□c nhi□u ng□□i m□n chu□ng. Trong lúc m□i ng□□i chuyên s□ng b□ng ngh□ canh tác làm ru□ng thì ng□□i thi□u n□ n□y mi□t mài chuyên ngh□ làm bún. Bún nàng ngon quá hay vì nàng xinh quá mà làm cho

bao ng□□i ăn quên c□ đ□□ng v□. R□□u không say bún say m□i ng□i... Vì v□y nên nhi□u ng□□i ganh t□. R□i m□t d□o dân trong vùng b□ m□t mùa liên ti□p 3 năm. Ng□□i ta cúng, t□ c□u th□n linh c□u giúp. G□p c□ h□i n□y, k□ x□u b□ng tung tin r□ng, m□t mùa là do th□n linh qu□ ph□t vì Cô Bún đã đem g□o là "h□t ng□c c□a Tr□i, ph□i mao ng□m s□a" ra mà ngâm, mà chà, mà xát, mà nghi□n nát ra đ□ làm bún. Th□ là nhà nông b□t đ□u n□i gi□n. H□i Đ□ng Th□ T□c c□a làng h□p bàn và ra l□nh cho Cô Bún ph□i b□ ngh□ làm bún hay s□ b□ tr□c xu□t ra kh□i làng, nh□ng Cô Bún quy□t s□ng ch□t v□i ngh□ nên ch□p nh□n ra đi.

Vì b□n ch□t hi□n l□□ng và thu□n h□u nên Cô Bún đ□□c làng ban ân cho phép ch□n l□a h□□ng đi và c□ năm ng□□i thanh niên m□nh nh□t trong làng theo áp t□i. M□i thanh niên s□ cõng cái c□i đá làm bún c□a Cô đi m□t ch□ng đu□ng cho đ□n khi m□t đu□i s□c thì ng□□i khác t□i thay cho đ□n h□t ng□□i th□ năm là vùng đ□t m□i c□a Cô Bún. C□ th□, đoàn ng□□i đi v□ h□□ng Đông c□p theo sông B□ không ngh□. N□i ng□□i trai làng th□ năm khu□u xu□ng v□i cái c□i đá trên vai là làng Vân Cù sau n□y. N□i đây đã tr□ thành "đ□t lành chim đ□u" cho Bà Bún l□p nghi□p và truy□n ngh□ làm bún đ□i đ□i qua bao nhiêu bi□n c□ thăng tr□m c□a đ□t n□□c và dân t□c..

Ng□□i ta th□□ng ví von "m□m nh□ bún" nh□ng cái m□m Đông Ph□□ng l□i là cái d□o dai b□n b□ đ□ s□ng còn trên b□□c đ□□ng v□n d□m. Thân gái d□m tr□□ng, Bà Bún đã v□□t Hoành S□n vào Hu□. Chim đã v□ núi, Bà đã v□ d□t nh□ng Bún Hu□ v□n còn t□□i rói v□i nhân gian nh□ có ng□□i đã hát n□a ch□i, n□a thi□t: "Hoành s□n nh□t đái chim v□ c□i. V□n đ□i dung thân đ□i bún bò".

M□t "x□□ng bún" đi□n hình □ làng Vân Cù th□□ng bao g□m m□t cái xay đ□ xay b□t, m□t cái c□i có chày đ□p, lò n□u , ch□o l□n, rây b□t, khuôn bún và m□t s□ d□ng c□ đ□ khu□y, v□t, đong, đ□ng b□t và bún trong t□ng ch□ng đ□□ng s□n xu□t.

T□ h□t g□o măng t□ bi□n ra con bún nõn nà cũng ph□i c□n đ□n bàn tay, không phép m□u nh□ng cũng ph□i khéo léo và c□n cù, c□a bà tiên lao đ□ng. S□i bún b□t đ□u t□ h□t g□o. G□o tr□ng ngâm n□□c l□nh qua đêm s□ "m□c" ra và đ□□c đem xay hay giã nhuy□n thành b□t. Ti□p theo, b□t g□o đ□□c "rây" đ□ l□c ra ph□n m□n nh□t tinh b□t c□a g□o. B□t g□o nguyên ch□t đ□□c r□□i n□□c sôi đ□ nh□i thành m□t kh□i b□t g□i là "trái b□t". Trái b□t g□o đ□□c lu□c chín s□, r□i v□t ra và đem tr□n v□i b□t l□c theo t□ l□ c□ 30 lon g□o (kho□ng 10 ki-lô), tr□n v□i 2 ki-lô b□t l□c. T□ng h□p b□t g□o và b□t l□c n□y l□i đ□□c giã, tr□n r□t nhuy□n cho t□i khi trái b□t đ□t t□i m□c "v□a đai, v□a đ□o" là đu□c. Giai đo□n cu□i cùng là kh□i b□t m□□t mà và d□o qu□o đ□□c đ□a vào khuôn bún. D□□i s□c ép, nh□ng đ□□ng b□t tuôn ra theo l□ đ□c s□n d□□i đáy khuôn bún, r□i vào n□i n□□c sôi và chín thành bún. Bún đ□□c v□t ra, x□ s□ch v□i n□□c l□nh và s□n sàng đ□ ăn.

Bún t□ nó đã là m□t món ăn thanh đ□m c□a ng□□i Hu□, nh□t là vùng quê. Bún Vân Cù đ□□c làm ra d□□i ba hình th□c: Bún con, bún lá và bún m□.

Bún con hay bún v□t là m□t l□n bún qu□n l□i v□i nhau, dài v□a n□m tay nh□ cu□n ch□ thêu, r□t ti□n l□i cho vi□c ăn u□ng đ□n gi□n và đ□m b□c trên n□□ng, ngoài đ□ng, gi□a đ□□ng. Ch□ c□n m□t chút n□□c m□m □t và năm, b□y con bún v□t thì bác nông phu trên đ□□ng v□, ch□ ch□ quán r□n ràng gi□a ch□, em bán hàng rong lang thang... có th□ tay c□m con bún ch□m vào n□□c m□m ăn ngon lành ngay trên “hi□n tr□□ng” v□a ngon mi□ng, v□a □m lòng, v□a kh□i l□ là công vi□c..

Bún lá là m□t l□p bún tr□i trên lá chu□i t□□i, cu□n tròn c□ b□ng cái bánh tráng trung bình. Bún tr□ng n□i trên lá xanh mang v□ đ□p trinh nguyên nên v□a b□t m□t, v□a b□t mi□ng. Bún lá th□□ng là đ□n v□ bún cho cá nhân và gia đình: M□i ng□□i m□t rá, m□i lá m□t tô.

Bún m□, còn g□i là bún “ng□o” hay bún kí-lô. “Ng□o” là cái r□ nh□ th□□ng dùng nh□ m□t đ□n v□ đo l□□ng □ các vùng quê c□a Hu□ trong khi “kí lô” là đ□n v□ đo l□□ng m□i xu□t hi□n sau này. Bún m□ là bún s□n xu□t đ□i trà v□i s□ l□□ng l□n đ□ buôn bán, đ□i chác trên th□ tr□□ng.

Th□t ra c□ ba lo□i bún c□ b□n là gi□ng nhau, đ□u có màu ngà đ□c khi s□ng và màu tr□ng trong khi đã lu□c chín. Ng□□i ta th□□ng dùng danh t□ “bún t□□i” đ□ ch□ bún mang tr□c ti□p ra t□ lò và “bún lu□c” đ□ ch□ con bún đ□□c lu□c chín t□ bún khô. Con bún Hu□ đi□n hình có đ□ dai v□a ph□i, không “đai hoai” nh□ b□t l□c nh□ng cũng không b□ r□t nh□ b□t g□o. Th□□ng ng□□i ta dùng đinh 3 phân (kho□ng 1/8 inch) đ□ đ□c l□ thoát trong khuôn bún hay đ□ □□c l□□ng đ□ l□n c□a con bún. Trong th□c t□, bún l□n hay nh□ là do bàn tay khéo léo c□a ng□□i c□m “rây”. Mu□n s□i bún nh□, ngay khi nh□ng con bún s□ng đang ch□y xu□ng n□i n□□c sôi đ□ thành bún chín, ch□ c□n đ□a cái khuôn đ□y b□t lên cao; mu□n có con bún to thì h□ khuôn xu□ng th□p. Bún nh□ là bún kim đ□ làm bún khô hay bún Tàu dùng n□u canh và bún to h□n là bún thô dùng đ□ xào tr□n th□c ăn trong nh□ng d□p gi□, T□t. Bún con và bún lá th□□ng đ□□c cho là ngon h□n có l□ vì đ□□c s□n xu□t đ□u n□□c nên láng l□y và t□□i t□n h□n: “Bún đ□u n□□c thì ngon, con đ□u n□□c thì d□i (?)”.

Ngoài c□m và khoai s□n, có th□ nói r□ng, bún nói chung là món ăn truy□n th□ng đ□□c ph□ bi□n r□ng rãi nh□t đ□i v□i ng□□i Vi□t Nam □ trong n□□c cũng nh□ kh□p năm châu. Các lo□i bún truy□n th□ng mi□n B□c thì có bún riêu, bún thang, bún m□c, bún □c.... Bún t□ Đàng Ngoài đã theo b□□c chân Nam ti□n đi vào Đàng Trong, r□i ch□n đ□t Thu□n Hóa làm n□i ngh□ b□□c và đâm ch□i n□y l□c thành bún Hu□. Bún Hu□ g□m nhi□u lo□i, m□i lo□i có m□t l□ch s□ và tính ch□t đ□c đáo khác nhau: Bún n□□c m□m, bún m□m nêm, bún gi□m nu□c, bún riêu, bún xáo, bún măng, bún th□t

n□□ng, bún ch□ tôm, bún bò, bún giò... và bún bò giò heo. Bún bò Hu□, t□c là bún bò giò heo đ□□c □a chu□ng và ph□ bi□n nh□t.

Theo th□i gian và không gian, bún bò Hu□ có lúc và có n□i ch□ còn là m□t cái tên nh□ng ph□m ch□t, đ□c tính, mùi v□... đã hoàn toàn bi□n đ□i. Nhi□u ng□□i v□n t□n m□n t□ h□i, không bi□t tô bún bò Hu□ th□i vua Gia Long lên ngôi năm 1802 và tô bún th□i vua B□o Đ□i thoái trào năm 1954 có gì khác nhau trong cung đình và ngoài ph□ ch□.

Có đi□u rõ ràng là khách ăn bún Hu□ s□ c□m th□y tô bún An Hoà khác h□n tô bún An C□u, n□i n□y có thêm lát ch□, n□i kia có thêm mi□ng huy□t, n□i n□ có chút rau th□m và chu□i cây x□t m□ng l□ th□. Càng đi xa, tô bún □ Đà N□ng không gi□ng tô bún Sài Gòn; tô bún Hu□ Ca-li khác xa tô bún Hu□ Texas .

Tr□□c 1975, tôi có m□t ng□□i ông bà con, quê □ làng L□□ng Quán, Nguy□t Bi□u. M□i ng□□i kêu ông là “Ôn T□”, có l□ vì ông làm quan t□ ph□m c□a tri□u đình. C□ m□t năm vài ba l□n, ông sai tôi ch□ qua cung An Đ□nh đ□ v□n an “Đ□c T□”, đó là bà T□ Cung, thân m□u c□a c□u hoàng B□o Đ□i. “Ôn T□” tu□i trên 70 mà v□n còn đ□p lão nh□ m□t tiên ông v□i da d□ h□ng hào và tóc tr□ng nh□ mây, nh□ng h□ c□ m□i l□n tôi khen ông là ông l□i nói v□i gi□ng n□a nh□ t□ hào, n□a nh□ ăn năn:

- Ôn s□ng th□ đây là t□i tr□i đày vì t□i ph□m th□□ng, dám ăn đ□ ăn c□a vua!

Ai cũng bi□t thu□ tr□□c, ông là ng□□i h□u c□n thân tín c□a vua B□o Đ□i t□ Vi□t Nam qua đ□n Pháp.. Tôi nghe l□, h□i ông, ông gi□i thích:

- Ngài Ng□ làm vua, nh□ng là ng□□i Tây h□c. Ngài x□ s□ công b□ng và l□ch s□ v□i t□t c□ m□i ng□□i. H□i còn □ trong Đ□i N□i, th□□ng có các c□n th□n hay hoàng thân qu□c thích n□u đ□ món s□n hào h□i v□ dâng lên Ngài ăn khuya. Ngài nh□n, nh□ng sau đó s□ b□ m□p nên Ngài c□ đ□a h□t cho ôn ăn. Con coi, ôn ăn hoài cao l□□ng m□ v□ c□a hoàng đ□, “t□i to” nh□ r□a mà Tr□i không ph□t răng đ□□c!

Trong nh□ng l□n ng□i đ□i ông v□n an đ□c T□ Cung, trong cái mát l□nh thâm u c□a cung An

Đ□nh, tôi có d□p nghe các cu□c m□n đàm c□a gi□i thân c□n cung đình v□ các món ăn Hu□ mà gi□i quý t□c quan tâm.

Bún bò Hu□ v□n th□□ng đ□□c nh□c đ□n nhi□u nh□t. Đ□c bi□t là cu□c thi n□u các th□c ăn đem ra đ□u x□o t□i ch□ T□t Gia L□c có t□ th□i Minh M□ng, do Đ□nh Vi□n Công Nguy□n Ph□□c Bình, con th□ t□ c□a vua Gia Long l□p ra. Ch□ Gia L□c n□m gi□a ch□ Mai và ch□ Nam Ph□ ngày nay và cũng là vùng đ□t có Tùng Thi□n V□□ng và Tuy LýV□□ng, hai v□ hoàng thân ngh□ sĩ đã vang bóng m□t th□i.

Lúc đ□u ch□ ch□ m□ ra cho các ng□□i trong thân nhân ph□ đ□, sau th□y đông vui h□p d□n, dân th□□ng trong vùng lân c□n nh□ D□□ng N□, Nam Ph□, Th□ L□i, Ng□c Anh... tìm đ□n và cũng đ□□c các ông hoàng bà chúa cho vào tham gia buôn bán và t□ ch□c các trò ch□i. Hàng năm đ□n ngày 23 tháng Ch□p, ch□ Mai đông bu□i sáng và ch□ Nam Ph□ đông bu□i chi□u đ□ nh□□ng ch□ cho ch□ Gia L□c t□ng b□ng vui h□i T□t. Đông vui và nh□n nh□p nh□t là trong ba ngày m□ng m□t, m□ng hai và m□ng ba T□t Nguyên Đán. Đây là phiên ch□ c□a hàng con vua cháu chúa, nh□ng đ□ng th□i cũng m□ r□ng ra cho bàng dân thiên h□ đ□n vui Xuân.

Theo t□□ng truy□n, trong m□t năm, món bún bò giò heo c□a M□ L□u đã chi□m gi□i nh□t và đ□□c phê là “Th□p toàn. Ngũ đ□c”. Th□p toàn là m□□i di□u hoàn thi□n c□a m□t món ăn ngon, đ□i khái nh□: ng□t ngào, th□m tho, đ□m đà, b□ d□□ng, tinh khi□t, b□t m□t, khéo ch□n, khéo tay, khéo n□u, khéo bày, bún bò Hu□ còn đ□□c đánh giá cao là vì tính ch□t bình dân và p h□ thông trong bá tính: M□i ng□□i ai cũng bi□t đ□□c, ai cũng ăn đ□□c, ai cũng n□u đ□□c, ai cũng tìm đ□□c v□t li□u ngay t□i đ□a ph□□ng, ai cũng có th□ có d□p mua đ□□c (ngũ đ□c). Ph□i chăng vì bún bò giò heo cũng mang tính truy□n th□ng dân gian nh□ bánh ch□ng, bánh dày thu□ tr□□c.

N□u g□p m□t ng□□i Hu□ nào đó □ vào l□a tu□i trung niên ho□c già h□n mà h□i thăm th□ nào m□i th□t là bún bò Hu□ và bún bò n□i mô □ Hu□ là ngon nh□t, ch□c ch□n s□ có h□n chín m□□i ph□n trăm tr□ l□i là, "bún bò M□ R□t".

“Bún bò M□ R□t có nêm sâm nhung qu□ ph□ vô hay răng mà ngon d□ r□a?”. M□t l□n nào đó đã có ng□□i tò mò lên ti□ng. R□i cũng có ng□□i đáp l□i, “Có chi mô, m□ R□t cũng ra ch□ Đông Ba mua rau, mua th□t nh□ mình nh□ng m□ n□u ngon vì có hoa tay”. Hoa tay? Hoa tay c□a ông đ□ Vũ Đình Liên là đ□ th□o nh□ng nét ch□ nh□ r□ng bay, ph□□ng múa, nh□ng hoa tay c□a m□ R□t là đ□ n□u nh□ng tô bún bò thanh nhã, ng□t ngào “ăn ng□m mà nghe”.

Ch□ ri h□....!
C□ t□□ng t□□ng mình đang □ Hu□.
V□a th□c d□y sau gi□c ng□ tr□a, m□t bu□i tr□a không bi□t □ th□i nào, m□t bu□i tr□a nhè nh□ trong ca dao, có cu gáy và b□□m vàng n□a ch□... Và, có ti□ng ve đ□t cu□i mùa kêu sau v□□n nh□ng nghe nh□ xa l□c. N□ng x□ cu□i mùa c□a Hu□ th□□ng phai nh□ màu tóc mu□i tiêu. R□i có ti□ng xe đ□p c□a ai đó phanh l□i tr□□c sân, ba b□n đ□a b□n thân r□ nhau đi ăn bún. Con đ□□ng Chi Lăng d□n v□ Gia H□i chen gi□a hai hàng ph□ cũ v□i nh□ng căn nhà x□a ki□u Tàu pha m□t căn hai chái, c□t m□ c□t con đ□ hu□ trông thâm nghiêm nh□ng th□p bé m□t cách t□i tình. Tr□□c khi r□ qua đu□ng Ng□ Viên đi ngang "m□ ông tr□ng" sau l□ng chùa Di□u Đ□, hãy ghé l□i m□t căn nhà dãy ph□ bên ph□i: Đó là ti□m bún bò M□ R□t. Hu□ làm ăn theo l□i "h□u x□ t□ nhiên h□□ng", không b□ng hi□u, không qu□ng cáo mà ch□ c□n nghe ti□ng tìm vào.

Khách vô ti□m t□ nhiên và l□ng l□ nh□ ghé l□i b□n đò. C□ tìm bàn nào tr□ng, ng□i xu□ng trên chi□c gh□ đ□u không có ch□ d□a l□ng, ngó m□t loáng bâng qu□ ng□□i quen và ng□□i l□, s□ có ng□□i h□i:
- M□y o, m□y c□u th□i bún chi?

Khách ch□ có l□a ch□n gi□a bún khô và bún n□□c:
- D□, cho m□y tô bún n□□c

Lát sau, m□y tô bún bò giò heo b□c khói, mùi th□m t□a ra dìu d□u, đ□□c b□ng ra đ□t trên bàn. Bún đ□□c n□u n□□ng t□ sau b□c t□□ng c□a dãy nhà ngang trông vào có v□ phòng the h□n là b□p núc.

Tô bún bò Hu□ m□i tho□t nhìn, có v□ đ□m b□c và thanh l□ch nh□ chi□c áo dài phin tr□ng nõn nà. Tô bún ch□ l□n h□n bàn tay búp măng xoè ra m□t tí. N□□c bún trong đ□ l□ nh□ng tép bún tr□ng n□m sóng soãi v□□n lên mi□ng tô. N□□c bún không m□ màng, không b□ v□n đ□c vì gia v□. Vài loáng □t màu đ□ nh□t, quy□n v□i d□u s□ n□i đ□m sao trên m□t tô không che đ□□c mi□ng giò heo búp, m□ng b□ng hai ph□n lóng tay. Mi□ng giò heo tr□ng ng□ màu vàng v□i l□p da m□ng, ôm khoanh th□t n□c và m□nh x□□ng tròn □ gi□a nh□ nh□y hoa n□m b□t m□t và m□i g□i, n□a chìm n□a h□ trong tô bún. Che mái cho tô bún là ba b□n lát th□t bò b□p x□t m□ng, nh□ng lát bò b□p v□i th□ th□t ch□c n□ch nâu đ□ và nh□ng đ□□ng vân vàng nh□t c□a n□m, g□u, gân, sách.

Trên bàn đã có s□n đũa tre, mu□ng sành, n□□c m□m, □t t□□ng và rau hành chanh múi. M□t dĩa nh□ hành c□ tr□ng phau và hành lá, rau th□m xanh m□ót đi□m thêm ngò ta x□t m□ng đ□ r□c lên m□t tô bún cho thêm n□ng nàn h□□ng v□. Rau hành c□a bún không ph□i là rau s□ng cu□ ph□,

rau ch□ đóng vai trò “n□□c hoa” cho tô bún. Trên m□t góc dĩa là □t t□□i x□t lát. Cái cay c□a □□t t□□i là đ□m đà, m□ng n□□c, đ□ s□c kh□ng ch□ nh□ng cao th□ □t đã n□m đ□ v□ giang h□ mà v□n còn th□y nh□t. C□nh đó là dĩa □t t□□ng nh□ xíu màu huy□t d□; □t t□□ng c□a bún bò M□ R□t cũng đ□□c li□t vào hàng "gia v□ bún bò b□c đ□u", nhìn thì có cái v□ m□m nh□ nhung v□i màu đ□ s□m, đi□m nh□ng h□t □t vàng hoe nh□ng n□m vào m□i bi□t th□ nào là cái “hi□n” c□a Hu□. G□p m□t tí □t t□□ng đ□u múi đũa b□ vào tô là □t t□ t□ bung ra nh□ nh□y hoa trên m□t n□□c bún. Hoa h□ng th□□ng có gai, nên nh□y hoa bún cũng làm cho bi□t bao ng□□i cay gi□t ng□n, gi□t dài!

Cung cách nêm tô bún tr□□c khi ăn cũng th□ hi□n ph□n nào phong thái c□a ng□□i ăn. V□ e dè ch□ đ□i c□a khách m□i, dáng khoan thai c□a gi□i nhàn du, s□ xông xáo c□a ng□□i đói b□ng, cách l□ch lãm c□a k□ t□ng quen... là nh□ng bi□u hi□n th□□ng tình tr□□c tô bún.

Khi đã nêm xong, húp m□t mu□ng n□□c bún khai v□ đ□ c□m nh□n đ□□c cái ch□t ng□t thanh pha đ□ mùi gia v□. Mùi s□, mùi ru□c, mùi x□□ng h□m, mùi th□t lu□c, mùi chanh, mùi rau, mùi tiêu hành n□□c m□m... đã bi□n ch□t, đã quy□n vào nhau t□o thành mùi bún bò có s□c h□p d□n l□ lùng riêng c□a nó. Mi□ng giò heo thanh nhã trong tô bún v□i l□p da m□ng có bìa da úp quanh mi□ng th□t n□c nh□ đài hoa ch□a n□ nên th□□ng g□i là giò “búp”.

C□n mi□ng giò, nh□ng s□i th□t tr□ng v□a béo, v□a ng□t v□n còn th□m mùi th□t t□□i m□i chín nh□ nhàng b□c h□i trên hai cánh mũi. G□p lát th□t bò b□p. Lát th□t bò m□ng v□i nh□ng đ□□ng gân, s□a th□t và vi□n m□ dòn tan gi□a hai k□ răng và v□ ng□t béo miên man trên đ□u l□□i. Tô bún bò Hu□ v□i d□n n□a nh□ thách th□c, n□a nh□ m□i g□i khách r□ng, ch□a c□n h□t tô ch□a gác đũa.

Tô bún bò M□ R□t đ□□c xem là đ□c tr□ng cho tô bún Hu□ là vì nó mang nh□ng nét thanh đ□m và đ□n gi□n. Có th□ nói cái thanh c□a bún Hu□ ví nh□ nh□ng nét đan thanh c□a tà áo tr□ng, tà áo dài m□ng manh c□a đóng then gài ng□ nh□ là t□ c□m thành c□a phái đ□p th□n kinh, nh□ng l□i kín đáo phô bày tr□n v□n nh□ng nét đ□p trên thân th□ c□a ng□□i m□c. Ng□□i m□c áo Kimono c□a Nh□t ch□ c□n m□t khuôn m□t đ□p, nh□ng ng□□i m□c áo dài Vi□t Nam khó mà che d□u đ□□c nh□ng nét m□ mi□u hay thô thi□n c□a thân hình.. Cũng t□□ng t□ nh□ v□y, m□t tay n□u bún “h□ng lông” có th□ n□u m□t tô bún th□p c□m v□i t□p n□p th□t thà rau c□i r□nh rang nh□ chi□c áo Kimono, nh□ng l□i khó có th□ n□u m□t tô “bún-bò-áo-tr□ng” ki□u Hu□ tho□t nhìn t□□ng nh□ là quá đ□n gi□n mà □n d□u l□m công phu.

Linh h□n c□a tô bún bò Hu□ là n□□c bún. N□□c bún là n□□c đ□□c h□m t□ x□□ng heo, x□□ng bò, gà t□□i, và có khi là cây, c□... Ph□n khó nh□t trong vi□c n□u n□□c bún là gi□ cho n□□c trong, ng□t thanh, không m□ màng, không l□nh b□nh gia v□. Nh□ng “tr□□ng phái” bún bò khác nhau □

Hu□ th□□ng d□u bí quy□t n□u n□□c bún v□a trong v□a ng□t, nh□ng t□t c□ đ□u có đi□m c□ b□n khá gi□ng nhau là cách ch□n x□□ng h□m, cách lu□c tái r□i đ□ n□□c đ□u tiên, cách v□t và l□ai b□ b□t th□i đúng lúc, đúng đi□u, th□□ng là y□u t□ quy□t đ□nh trình đ□ cao th□p c□a "tay ngh□".
Bún s□i th□t s□ là bún t□□i, tr□ng ngà, có đ□ d□o và đ□ l□n v□a ph□i.

Th□t heo trong tô bún ch□ đ□n gi□n m□t lát giò có đ□ da, đ□ n□c và x□□ng. Giò lu□c v□a chín, không quá l□a làm cong queo, m□m nhũn, thoang thoảng gia v□ v□a ăn; th□m nh□ng không m□t mùi th□t heo nguyên th□y.
Th□t bò trong tô bún là bò b□p lu□c v□a chín, x□t lát m□ng, xào nh□ l□i v□i đ□ màu và tránh tình tr□ng quá l□a làm "bò teo, heo n□".

Gia v□ ch□ l□c c□a bún bò Hu□ là s□, ru□c và □t, n□□c m□m. Tinh d□u c□a cây s□ có mùi th□m r□t n□ng, đ□ m□nh đ□ làm trung hòa mùi ru□c và giúp cho mùi th□t tr□n tiêu hành n□□c m□m tr□ nên d□u và ngào ng□t h□n. D□u s□ nh□ h□n d□u m□ nên làm cho n□□c bún n□i sao óng ánh, tránh đ□□c nh□ng váng m□ n□ng n□ làm cho ng□□i ăn ái ng□i. M□t cây s□ t□□i c□n ch□n đo□n gi□a v□a th□m, v□a phong phú tinh d□u. Đ□ng quên s□ g□c n□ng và chát, s□ ng□n ít th□m và d□ làm cho n□□c bún nhi□m màu xanh c□a lá.

Trong n□i bún, n□u s□ quy□t đ□nh cho h□□ng thì ru□c quy□t đ□nh cho v□. Ru□c ph□i đánh loãng và th□i h□t ch□t bã. Ru□c nêm lúc n□□c còn l□nh đ□ kh□i n□ng mùi. Ru□c nêm đúng phân l□□ng s□ làm cho n□□c bún có v□ ng□t đ□m đà và mùi th□m ph□ng ph□t ch□t m□m mu□i quen thu□c c□a đ□ ăn Vi□t Nam. Ru□c nêm thi□u, n□□c bún s□ "□n", nghĩa là l□t l□o, kém v□, thi□u mùi nh□ n□□c □c. Ru□c nêm th□a, n□□c bún s□ "hăng", nghĩa là mùi v□ n□ng n□, không t□a ngát quanh tô bún mà có v□ nh□ chìm l□m trong n□i n□□c bún.

Bên c□nh k□ thu□t và kinh nghi□m c□a ng□□i n□u, ch□t li□u cũng đóng m□t vai trò quan tr□ng cho h□□ng v□ c□a tô bún Hu□. Ch□ng h□n nh□ th□t heo n□u bún Hu□ th□□ng l□y t□ th□t heo c□. Đó là gi□ng heo nh□ nuôi b□ng rau, chu□i n□u v□i cám g□o c□t đ□ v□a l□y phân, v□a l□y th□t. Heo càng l□n càng dài ra và th□t r□n l□i ch□ không phát tri□n "s□ s□" nh□ gi□ng heo m□ nuôi trong k□ ngh□ l□y th□t sau n□y. Giò heo do đó v□a ch□c, v□a th□m, v□a ít m□. Giò heo lý t□□ng cho tô bún là giò sau: "N□u giò sau, cho nhau giò tr□□c".

Ngoài ra, rau hành, gia v□... th□□ng đ□□c các bà Hu□ nêm theo ki□u "luy□n công" nên m□i th□ đ□u đ□□c tính toán chi li v□a đ□ phân l□□ng c□n thi□t. Có d□p nhìn m□t bà M□ vào b□p v□i dáng kích đ□ng nh□ mu□n nh□y "Disco" v□i soong ch□o, m□t bà Nam n□m đ□ ăn trên lò, mi□ng ch□a t□t n□ c□□i vui sau câu c□i l□□ng mùi m□n.... m□i th□y đ□□c hình □nh tay c□m đũa, m□t đăm

đăm, môi chút chíp nêm đi n□m l□i nh□ đang “truy□n tâm □n” c□a m□t bà Hu□ tr□□c n□i bún đang sôi là “th□c n□ th□n kinh”. Chính y□u t□ đ□a ph□□ng, hoàn c□nh và tâm lý đã làm cho tô bún bò Hu□ tr□ thành ngon và đ□c đáo h□n vì nó đ□□c chu□n b□, ph□c v□ và th□□ng th□c trong m□c đ□ v□a đ□ v□ l□□ng cũng nh□ v□ ph□m.

S□ d□ dãi v□ hoàn c□nh sinh ho□t và phong phú v□ đi□u ki□n v□t ch□t có v□ nh□ có m□t tác d□ng ngh□ch chi□u cho ti□n trình t□o nên cái v□ thanh nhã truy□n th□ng c□a tô bún bò Hu□. Bún bò Hu□ càng ti□n v□ Nam càng đ□□c thêm th□t nh□ tà áo tr□ng bi□n thành áo g□m v□i ph□□ng v□ r□ng thêu.

Bún Hu□ ch□ c□n v□□t đèo H□i Vân vào Đà N□ng là đã đ□i khác: Tô l□n h□n, m□ màng và th□t, gân, rau hành nhi□u h□n. Bún Hu□ ti□n vào Sài Gòn thành tô “ph□ bún” xe l□a tàu bay v□i n□□c béo, rau s□ng, giá s□ng, th□t ch□ ê h□. Chính bún bò M□ R□t Hu□ vào Nam cũng đã chuy□n mình thành “bún bò M□ R□t Nam B□”. Bún bò Hu□ càng đ□□c chi□u c□ r□ng rãi ch□ng nào, s□ “sáng t□o” và bi□n th□ càng n□y m□m trăm hoa dua n□ ch□ng đó. Đ□n n□i, m□t ng□□i thích “kh□o” v□ các món ăn mi□n Trung g□n đây nh□ ông Đinh Miên đã ph□i lên ti□ng “xóa óa” khi nh□c v□ bún bò Hu□ t□i M□ trong bài “C□m Vi□t, Quê Ng□□i”:

“Đi đâu cũng nghe bún bò Hu□ chính g□c mà không bi□t g□c gì, nên g□c gì cũng đ□ng!” (Vi□t IX - 95). Ông Đinh Miên thu□c v□ tr□□ng phái “ch□u ch□i” khi lu□n v□ bún Hu□. Ông c□i m□ đón nh□n s□ chuy□n mình c□a tô bún v□i v□ c□□i c□t h□n nhiên nh□ ng□□i đã bi□t là không th□ t□m hai l□n trên cùng m□t giòng sông. Cũng có ng□□i mu□n “ng□i l□i bên c□u th□□ng dĩ vãng” lên ti□ng cho r□ng, t□i sao nh□ng món ăn truy□n th□ng c□a th□ gi□i nh□ Pizza c□a Ý, Kabob c□a Ba T□, Taco c□a M□, Kentucky Fried Chicken c□a M□, Mì Tri□u Châu c□a Tàu... đi đâu cũng nghe cùng m□t h□□ng v□, mà Bún Bò Hu□ l□i có ng□□i n□u S□ k□ nêm T□n nh□ v□y, s□ m□t ngày kia “m□t gi□ng” tìm đâu!? Có l□ không ai tr□ l□i đ□□c câu h□i đó vì món ăn là m□t ph□n c□a văn hóa mà g□c c□a văn hóa là con ng□□i. Khi đ□t n□□c và con ng□□i còn đó thì ng□i gì tô bún đ□i thay.

Tu□i già c□a Hu□ thích lui v□ s□ng □n d□t v□i quê h□□ng, g□n gũi v□i bà con làng xóm và m□ mã t□ tiên, nh□ng tu□i tr□ l□i thích bay xa t□i nh□ng ph□□ng tr□i m□ □□c. Ni□m □□c m□ c□a m□t đ□a tr□ l□n lên sau lũy tre làng nh□ tôi là làm sao đ□□c lên Hu□ h□c. Thành ph□ Hu□ cách làng tôi ch□a đ□y m□t gi□ đi xe đ□p nh□ng đ□i v□i tôi th□i nh□ nó v□a th□c v□a m□ng nh□ m□t vùng đ□t h□a. Có nh□ng bu□i chi□u đ□ng đ□u ngõ nhìn nh□ng ng□□i lên Hu□ s□m hàng v□i các món đ□ gói trong gi□y, trong h□p đ□y màu s□c g□i là “đi Dinh m□i v□”, tôi □□c chi mình s□ đ□□c lên Dinh Tuy không có quy đ□nh thành văn nh□ng con đ□□ng duy nh□t đ□ đ□□c lên Dinh ăn h□c đ□i v□i tu□i tr□ □ làng nh□ tôi là ph□i thi đ□u “Càng Cua” (concours) tr□□c đã, đó là k□ thi tuy□n h□c sinh vào l□p đ□ th□t tr□□ng công mà trong toàn t□nh Th□a Thiên ch□ có thành ph□ Hu□ m□i có. M□ tôi th□□ng nh□n g□i: “ Chuy□n ni mà con thi đ□u "càng cua", c□c m□y m□ cũng g□ng lo cho con

lên Dinh h□c".

M□ tôi d□t tôi lên Hu□ hai ngày tr□□c khi thi "càng cua", đi qua đi l□i tr□□c tr□□ng Hàm Nghi (ngày x□a là Qu□c T□ Giám) nhi□u l□n cho quen đ□□ng đi n□□c b□□c. Tôi □ l□i nhà ch□ Quy□n tôi n□i đ□□ng Ô H□. Bu□i sáng ng□ d□y, ch□ kêu gánh bún vào ăn đi□m tâm.. Gánh bún õng □o trên đôi vai o gánh bún, có khói và h□i b□c nhè nh□ xung quanh nh□ m□t đ□u máy xe l□a xu□ng đèo. Nghe ch□ đ□t hàng, tôi có c□m giác h□i là l□:

- O múc cho tô "trung", bún v□a, n□□c x□p x□p thôi. Cho giò n□c búp, thêm cái ngoéo. Đ□i huy□t l□y bò b□p x□t vô. Khoát b□t □t màu, b□ hành rau răm r□□i r□□i thôi, □t t□□ng n□□c m□m b□ riêng...

Ng□□i bán bún ch□ng nh□ đã quá quen thu□c v□i l□i đ□t hàng r□c r□i đó nên làm thinh múc bún. N□i bún nóng thân tròn, mi□ng u□n trông nh□ chi□c l□ đ□ng c□ không n□p không chân, đ□t trên lò l□a riu riu đ□. Tay o c□m cái vá cán dài, quây m□t vòng trong n□i bún v□i dáng tay nh□ nhàng và đi□u ngh□ nh□ cô vũ n□ Thái múa đi□u cánh sen. Cái vá d□ng □ đâu trong n□i n□□c bún là "b□t" đ□□c ngay mi□ng th□t, mi□ng giò đang c□n, chính xác nh□ ra-đa tìm th□y lôi.

M□t lát sau o m□i h□i:
- Ai ăn r□a?

Ch□ tôi tr□ l□i m□t cách hãnh di□n:
- Th□ng em tôi d□□i làng lên □ l□i thi "càng cua".

T□ nhiên o bán bún coi b□ quan tâm:
- Nì, nói chuy□n vô duyên ch□ h□c trò đi thi không nên ăn giò búp: búp hoài không n□ thì m□n ăn chi n□a. Đ□ tui múc cho m□t c□p giò ngoéo: ngoéo tr□□c, ngoéo sau thì r□t đi mô đ□□c, thi đ□u ch□c n□i!

Ch□ tôi coi b□ c□m đ□ng ra m□t vì g□p đ□□c "Th□y"... bún, nên nhi□t li□t □ng h□ ngay:
- May có o nh□c ch□ không thì kh□ em tui r□i. R□a! Múc ngoéo vô đi o!

Th□t tôi không ng□ bún Hu□ "linh" nh□ v□y, nên hôm đó ăn tô bún Hu□ mà c□m th□y trân tr□ng và ng□t ngây nh□ u□ng r□□u thánh.

V□ làng, tôi th□□ng ăn bún v□i n□□c m□m □t.. M□ tôi có m□y lu ru□c b□ bành ky đ□ □ nhà d□□i, n□□c m□m nhĩ trong v□t n□m m□t l□p trên m□t. Đem lúa đ□i l□y bún v□t hay bún lá, r□i múc n□□c m□m nhĩ t□ trong lu ru□c, ra v□□n hái □t xé vào. Bún t□□i ch□m v□i n□□c m□m nhĩ pha thêm □t trái mùa Xuân ăn ngon "nh□c răng". Thêm vào đó, m□t năm đôi ba l□n đ□□c ăn bún v□i n□□c xáo lòng gà, th□t bò nên chú bé quê trong tôi cũng đã b□ng lòng l□m v□i cu□c đ□i đ□y đãi ng□ n□y r□i. Nay đ□□c ăn tô bún Hu□ v□i nh□ng th□t thà th□m ph□c, v□i cách n□u bún công phu, cách múc bún đi□u ngh□... làm cho tôi c□m th□y đ□□c "lây" cái văn minh sang c□ c□a ng□□i thành ph□.

Ngày đi thi, tôi d□y s□m tr□□c khi gà gáy l□i, h□i h□p ch□ tr□i sáng đ□ t□i tr□□ng thi, nh□ng trong lòng cũng c□m th□y thinh thích khi nghĩ đ□n tô bún Hu□ v□i c□p giò ngoéo có l□p da m□m m□m bao quanh nh□ng th□ gân dòn tan nh□ ăn □i đ□ □ làng. Hình nh□ m□i có hai bu□i sáng trôi qua mà tôi nghe nh□ đã b□ ph□ ph□□ng cám d□. Bu□i s□m tôi nghe m□ tôi bàn b□c to nh□ v□i ch□ tôi, r□i ti□p theo đó có ng□□i gánh gánh xôi vào tr□□c hiên. Nhìn dĩa xôi đ□u xanh ch□m mu□i mè bày ra tr□□c m□t, tôi b□t đ□u hoang mang. M□ tôi h□i:
- Ráng ăn xôi đ□u mu□i mè đi con!

Khi tôi ngao ngán ngáp dài kêu m□t quá và mu□n ăn bún ch□ xôi đ□u, mu□i mè khô khan quá nu□t không vô, m□ tôi d□u dàng an □i:
- Con thi xong r□i, □ng ăn bún c□ gánh m□ cũng cho. Con di thi "càng cua" mà ăn bún vô tr□n, nói tr□i không nghe l□ mi□ng, ch□ nó tru□t di thì thi h□ng m□t! Lúc tr□□c m□y c□u con thi chi h□ng n□y là vì không nghe l□i m□ ngo□i, c□ dè ngày thi c□ mà ăn bún không kiêng c□ nên thi tr□t tu□t lu□t, ph□i x□p sách v□ v□ quê đi cày. Ch□ con g□ng ăn xôi đ□u, xôi mu□i mè dính mô ch□c n□y, tr□i m□i cho con đ□u.

Tôi r□□n c□ nu□t cho h□t dĩa xôi mè vì th□□ng m□ h□n là s□ thi tr□□t. T□i ngày treo b□ng, nghe loa đ□c tên nh□ng tôi không tin là mình đ□u "càng cua" th□ nhì tr□□ng Hàm Nghi trong s□ h□n m□t nghìn thi sinh d□ tuy□n và có hai trăm trúng tuy□n năm đó.

Su□t m□t đ□i, tôi không làm sao quên đ□□c hình □nh m□ tôi v□i hai hàng n□□c m□t sung s□□ng ch□y dài trên đôi má phong tr□n vì l□n l□i gieo neo nuôi con. M□ tôi nói nh□ đã n□m đ□□c bí m□t cu□c đ□i:
- Ch□ ch□a! Con nghe l□i m□, ăn xôi đ□u nên m□i thi đ□u. Còn th□ng Tý xóm Bàu, th□ng Rô

xóm C□t, Th□ng Lúi lò rèn to béo x□p hai con, nghe nói m□i đ□a ăn hai tô bún đ□ đi thi nên tr□□t tu□t lu□t..

Tôi mu□n nói cho m□ tôi bi□t b□n th□ng Tý, th□ng Rô, th□ng Lúi... su□t c□ mùa Xuân tr□n h□c, thu sách v□ trong b□i tre lá ngà đ□u làng đi ch□i; trong khi tôi h□c thu□c cháo sách S□ Ký c□a Tr□n Đinh, gi□i h□t 1000 bài toán đ□ c□a M□t Nhóm Giáo Viên, đ□c nhuy□n 50 Bài Lu□n M□u và Tâm H□n Cao Th□□ng c□a Hà Mai Anh... Th□ nh□ng ngh□ sao tôi l□i thôi, vì m□ cũng có m□t khung tr□i riêng c□a m□ mà tôi ch□ dám núp sau áo m□ đ□ l□ng im chiêm ng□□ng ch□ không dám th□ cánh chim lý lu□n làm huyên náo khung tr□i đó và làm m□ bu□n lòng.

T□ đó v□ sau n□y, tôi th□□ng c□ "c□" ăn bún m□i l□n có thi c□. Ngay c□ h□n 30 năm sau, khi tóc đã đi□m b□c trên b□□c đ□□ng l□u l□c □ quê ng□□i, có nh□ng l□n đi thi chuyên môn, đi ph□ng v□n vi□c làm, đi thi t□t nghi□p trong tr□□ng đ□i h□c M□, tôi v□n "kiêng" ăn bún nh□ng ch□ tìm cách né tránh âm th□m ch□ không dám nói ra vì s□ b□ ch□c quê. Th□t ra, m□i l□n đ□ng đ□n thi c□ là tôi l□i nh□ m□ đ□n qu□n lòng, nên tôi c□ ăn bún đ□ đ□□c cái c□m giác □m áp thiêng liêng nh□ hôm đó mình đang có m□ th□t g□n

Đ□n khi lên Hu□ h□c, nh□ng huy□n tho□i v□ bún bò Hu□ càng có v□ m□c cành m□c lá sum sê h□n. Th□ gi□i h□c trò cũng nh□ bé và xinh xinh nh□ thành ph□. Phía sau tr□□ng Hàm Nghi c□a tôi là Vi□n B□o Tàng và nhà th□ Nguy□n Ph□□c T□c hay là Tôn Nhân Ph□.. Bên kia đ□□ng là c□a Hi□n Nh□n vào Đ□i N□i. K□ đó, có hai tr□□ng văn ngh□ nh□t Hu□, đó là tr□□ng Qu□c Gia Âm Nh□c và Cao Đ□ng M□ Thu□t mà lũ h□c sinh ngh□ch ng□m c□a chúng tôi th□□ng ch□c m□y anh ch□ sinh viên b□ng cách g□i là "Tr□□ng Kèn" và "Tr□□ng C□". Sinh viên hai tr□□ng Kèn C□ th□□ng la cà □ quán cà phê Tôn, n□i đó, th□t ra ch□ là m□t chi□c xe ki□u xe sinh t□ đ□t mé trái tr□□c Tôn Nhân Ph□ do v□ ch□ng bác Tôn đ□ng bán bún bò và cà phê. Gi□i ngh□ sĩ lang thang th□□ng bàn lu□n m□t cách công khai r□ng, ngày nào v□ ch□ng bác Tôn không cãi nhau là ngày đó bún bò không ngon vì thi□u đi cái "tinh th□n hào s□ng" c□a c□p v□ ch□ng bác Tôn khi n□u bún.

Gi□i văn ngh□ sĩ cà phê Tôn còn đi xa h□n khi kháo nhau r□ng n□u l□ m□t mai kia, l□ch s□ thành th□ đ□a h□ lên làm lãnh t□, thì h□ s□ đ□t tên con đ□òng t□ V□ D□ lên Ga Hu□ là "Đ□□ng C□m H□n" và đ□□ng t□ c□u An C□u lên c□u Tr□□ng Ti□n là "Đ□i L□ Bún Bò" vì m□i bu□i sáng tinh s□□ng, d□c trên con đ□□ng n□y có c□ đoàn bún gánh phát xu□t t□ An C□u t□a ra kh□p thành ph□ Hu□. Khói xanh đun n□i bún bay ph□ ph□t trên đ□□ng nh□ m□t s□ m□i g□i êm đ□m: Bún bò An C□u, c□m h□n Đò C□n, tr□ng l□n Ch□ Dinh, bánh canh Nam Ph□... Cũng may hay cũng bu□n, l□ch s□ không ph□i là th□ nên tuy Hu□ có nh□ng con đ□□ng tình c□m mang tên k□ ni□m và giai nhân b□t thành văn nh□ đ□□ng Hàng Me, đ□□ng Áo Tr□ng, nh□ng v□n ch□a có tên đ□i l□ Bún Bò.

B□n thân tôi t□ m□t vùng quê ru□ng đ□ng lên t□nh h□c, sau m□y năm h□c đòi văn hóa Hu□, cũng b□ nhi□m bún bò r□t n□ng.. Tôi đã □u t□ nhi□u v□ s□ hi□n di□n c□a bún bò giò heo k□ t□ khi làm quen v□i m□t cô hàng xóm nhân d□p cô đi xe đ□p, v□t áo dài tung bay ph□t ph□i và cu□n theo chi□u gió mà qu□n vào trong giây "sên", trong "□ líp". Tôi bèn ra tay c□u kh□n phò nguy g□ áo em ra và không quên bôi thêm d□u sên lên tay lên m□t cho ra v□ l□m li□t, can tr□□ng. Tên cô là M□ng Hoàng, t□t nhiên có cái h□ đi tr□□c r□t chi là th□ gia v□ng t□c. Ch□ m□i cái tên thôi cũng đ□ bi□n tôi thành Tr□□ng Chi bên c□nh M□ N□□ng đi xe đ□p m□t r□i. □ làng, tôi đi t□ xóm trong ra xóm ngoài đ□ s□u t□m nh□ng tên giai nhân đ□p nh□t thì cũng ch□ có nh□ng Nguy□n Th□ Gái, Tr□n Th□ Ch□t, Lê Th□ D□p... đào đâu ra có M□ng, có Hoàng.

Nh□ng bu□i sáng, tôi và Hoàng v□n đ□p xe đ□p song song chung đ□□ng t□ Thành N□i, qua c□u Tr□□ng Ti□n, r□i Hoàng vào Đ□ng Khánh và tôi vào Qu□c H□c. Đôi ba l□n Hoàng quay sang phía tôi c□□i, m□t phi□n □t màu bún bò tí ti đ□ chói n□m trong góc chi□c răng kh□nh tr□ng nõn nà c□a Hoàng. T□ nhiên tôi c□m th□y h□i m□t đi cái c□m giác thanh thoát khi nhìn s□ hi□n di□n vô duyên c□a □t màu n□m trên chi□c răng kh□nh duyên dáng đã làm tôi xao xuy□n bao l□n. Tôi lên ti□ng, nh□ nhàng nh□ n□ng, s□ làm v□ nh□ng gi□t s□□ng tình c□m long lanh. R□i c□ hai đ□a d□ng l□i, đ□ng khu□t sau g□c cây long não, tôi xé m□nh gi□y tr□ng nh□t trong t□p v□ h□c trò, vo l□i thành cây tăm và nín th□ khêu chút □t màu bún bò vô tình n□m chênh vênh không đúng ch□. Hai đ□a nói nh□ nh□ ng□i hàng long não đ□ng nghe.. Hoàng vùng v□ng s□ tôi nhìn sâu h□n đáy m□t:
- Ngó d□ ch□a t□, d□ ch□t!

Tôi thanh minh nh□ V□□ng T□ Tr□c:
- Coi t□, không ngó ch□ mô mà khêu!

Khi lên xe đ□p đi ti□p, Hoàng phàn nàn, cái phàn nàn mà tôi cho r□ng đáng l□ ra là m□t s□ bi□t □n:
- Me phi□n d□ s□! Sáng mô cũng b□t Hoàng ăn bún bò □n phát s□ luôn.

Cái "□n phát s□" c□a Hoàng l□i là cái □□c m□ ngoài t□m tay c□a đám h□c trò nghèo nh□ tôi. C□ t□□ng t□□ng m□i bu□i sáng, khi tr□i Hu□ còn lành l□nh mà đ□□c ăn m□t tô bún bò giò heo, có váng m□ vàng m□ ngã h□ng trên m□t, nêm thêm m□t "múi đũa" □t t□□ng màu huy□t d□ ch□c s□ sáng m□t sáng lòng mà h□c m□t nh□ m□□i. So v□i m□t chén cháo g□o v□i mu□i tr□ng c□a tôi hay m□t chén c□m chan chút n□□c m□m □t c□a t□i b□n cùng hoàn c□nh ăn đi□m tâm tr□□c khi đi h□c, t□ nhiên m□t c□m giác h□i bu□n bu□n pha chút t□i thân l□ng l□ dâng lên trong lòng. Bún bò t□ nó không có giai c□p, nh□ng giai c□p t□ nó có bún bò: Ph□n nghèo b□m b□ng n□m co. Giàu th□i nem ch□, bún bò giò heo!

Tu□i tr□ c□a Hu□ êm đ□m và d□ hòa di□u s□ng nh□ giòng sông H□□ng. Tôi đã quên r□t nhanh hình □nh tô bún bò c□a Hoàng và chén cháo g□o c□a tôi. Hai đ□a ch□a bao gi□ dám nói th□□ng nhau mà ch□ l□ng l□ nói chuy□n đã cùng "th□□ng con đ□□ng đi h□c".. M□i cô gái Hu□ đ□u có m□t bà chúa trong h□n và m□i c□u con trai Hu□ đ□u có m□t ông hoàng trong b□ng. Bà chúa thì thích sang mà ông hoàng thì thích ng□t, cho nên tôi đã nh□ d□ nghe Hoàng d□ ng□t mà h□n hò l□n đ□u lên chùa Thiên M□ và v□ ăn bún bò Kim Long. Chúng tôi đã ph□m vào hai đi□u t□i k□ làm tan v□ bao nhiêu m□i tình đ□u đ□p nh□ m□ c□a Hu□: Đó là h□n hò l□n đ□u không đ□□c lên chùa Thiên M□ và không đ□□c ăn bún.

Đ□i Linh M□ là đ□t th□n kinh, n□i đ□ chiêm bái ch□ không ph□i là n□i tính chuy□n ân tình hò h□n.. Tình c□m trai gái ch□m m□m trên đ□t thánh thì s□ không bén r□ trong tim ng□□i. Còn ăn bún là tr□n tru, không níu kéo nh□ g□ng cay mu□i m□n, nên cu□c tình r□i cũng theo bún mà trôi đi! R□t có th□ bà Linh M□ đã nhìn th□y tôi và Hoàng hò h□n, cho nên m□i "xui" v□ Kim Long ăn bún. B□i v□y, nên t□i Hè, Hoàng giã t□ Đ□ng Khánh, chuy□n qua Jeanne d'Arc đ□ chu□n b□ đi Tây.

K□ ni□m chia tay cũng êm đ□m mà nh□c bu□t nh□ nh□ng c□n m□a phùn tháng Giêng c□a Hu□. Hoàng g□i cho tôi cu□n s□ l□u bút có gi□y p□-luya màu xanh, màu tr□ng, màu h□ng; có th□t n□ tím v□i câu th□ ti□ng Tây quá quen thu□c v□i tu□i h□c trò c□a Hu□ ghi n□n nót □ trang đ□u: "Partir, c'est mourir un peu!... Ra đi là ch□t trong lòng m□t ít. Bi□t nói sao bây gi□?!". Tôi là h□c trò ban B (Toán - Lý Hóa toàn ròn) nên trong đ□u lúc nào cũng lùng bùng ròng nh□ng đ□o hàm và □n s□ c□a th□y Tr□n Tu□ và th□y H□ng Giũ L□u.

Hu□ l□i là vùng đ□t □a hò vay tr□. Đào đâu cho ra chút văn ch□□ng man mác nòi tình mà đáp l□i cho Hoàng đây. Tôi b□ c□ vi□c đi tr□i Hè đ□ c□ đào cho ra dăm câu th□ n□u không “ác li□t” thì ít ra cũng có v□ môn đăng h□ đ□i v□i Hoàng. Bên tê d□n th□ Tây thì bên ni ph□i trích th□ M□. Tôi vô th□ vi□n, tìm m□c th□ tình lãng m□n đ□ ki□m vài câu làm thu□c.

Th□ tình ch□t ti□t r□ nhau tr□n đâu m□t c□. Bí quá, b□ng v□ đ□□c vài câu th□ đ□ t□a cu□n sách c□a Helen Steiner Rice, tôi th□y nh□ m□ c□ trong b□ng: “Somebody loves you than you know. And will always be with you wherever you go!” (Ai nào th□u h□t tình ai.. Chân mây góc bi□n th□□ng hoài ngàn năm). Và, đ□ ph□ đ□ Vi□t ng□ tôi ch□n hai câu th□ c□a Hàn M□c T□, đ□c đi đ□c l□i đ□c ý n□i da gà: “Ng□□i đi m□t n□a h□n tôi m□t, M□t n□a h□n tôi b□ng d□i kh□!”. Kèm v□i th□ th□n là cái l□□c b□ng g□ tr□m h□□ng, v□t k□ ni□m c□a m□, tôi xin và t□ng l□i cho Hoàng mà b□ng t□ c□m th□y mình sâu s□c nh□ m□t ng□□i tình trong chuy□n th□n thoại;Năm 1992 v□ l□i con đ□□ng cũ, đ□c th□ Xuân Hoàng mà nh□ bâng khuâng đ□m □t bún bò và nét c□□i răng kh□nh:

Tôi đi trên đ□□ng Lê L□i d□c sông H□□ng
N□ng trong su□t l□c qua hai hàng long não
Đ□t n□□c đ□i thay qua bao mùa giông bão
Con đ□□ng x□a v□n dáng d□p di□u k□...

H□n m□□i năm, tôi m□i có d□p tr□ l□i chen chân trên đ□□ng ph□ Hu□ vào m□t bu□i chi□u 29 T□t. Đi trong n□ng cu□i Đông dìu d□u th□□ng quen c□a Hu□ mà c□ ng□ nh□ mình m□i xa Hu□ hôm qua. Nghĩ đ□n mai xa Hu□ t□ nhiên tôi có c□m gíác nh□ mình là k□ ph□ tình v□i Hu□. Hu□ v□n l□ng l□ ch□ đ□i nh□ ng□□i tình trăm năm mà tôi thì c□ d□t áo ra đi lang b□t k□ h□.

R□i qu□ đ□t cũng tròn và th□ gi□i n□y cũng nh□ nên “nh□ng k□ ph□ tình v□i Hu□” v□n có lúc g□p nhau □ quê ng□□i nh□ m□t s□ tình c□ c□a đ□nh m□nh.

H□n 30 năm sau, r□t tình c□, tôi g□p l□i M□ng Hoàng □ Little Sàigòn, Qu□n Cam Ca-li. Tôi nh□n ra Hoàng, bà ch□ ti□m ăn có tên v□a Tây v□a Hu□, nh□ chi□c răng kh□nh "th□□ng b□t ch□t" v□n tô đi□m cho n□ c□□i duyên dáng ngày x□a. T□t nhiên, tôi t□ ph□□ng xa ghé vào đây cũng vì món "bún bò Hu□ chính g□c". Nh□c chuy□n cũ, c□ hai đ□a cùng c□□i ng□t ngh□o. Gi□ng Hoàng tuy ph□ng ph□t m□t chút âm vang tr□i Tây nh□ng v□n ch□a phai màu Hu□:
- Th□i n□, răng t□i mình d□ th□□ng d□ s□ hí!

Tôi c□□i c□□i nh□c l□i:
-Sau n□, còn ai khêu □t trên răng cho Hoàng n□a không?

M□t Hoàng b□ng thoáng m□t chút tr□m t□ "nh□c làm chi s□□ng khói thu□ xa xăm" và ánh lên màu k□ ni□m:
- L□ ch□a t□. Nh□c chi n□a, d□ ch□t!

Tôi nhìn Hoàng. M□t bâng qu□ đ□u trên vài ba s□i tóc loà xòa đi□m b□c. Hoàng bi□t và ngúng ngu□y che đi. Hoàng nói th□t b□t ng□, gi□ng trang đài nh□ đ□c câu th□ tình th□i c□:
- Ch□i l□□c tr□m h□□ng nên s□m thành tóc b□c!

Tôi hi□u Hoàng nói gì nh□ng ph□n □ng nh□ anh h□c trò c□ ng□:

- Th□ c□a ai r□a Hoàng?

Hoàng tr□ l□i "m□n đày":
-Th□ ai? Th□ ông cai b□n đò!

Đàn bà Hu□ mà đã "m□n đày" thì T□n Th□y Hoàng cũng ph□i bi□t r□ng mình đã l□ vô tình, c□n l□ng l□ng chui vào □ r□m n□m ng□ qua đêm.

R□a đó! Dân Hu□ su□t đ□i v□n là nh□ng đ□a tr□ th□ m□i l□n nh□ Hu□, nh□ nh□ng k□ ni□m đã thiu thiu ng□ trong ký □c và trên quê m□ c□a mình.

Xa quê, r□ nhau ăn m□t tô bún bò Hu□ n□u b□ng heo M□, bò Anh, ru□c Tàu, bún Nh□t.... Mi□ng ăn có th□ khác nhau vì ngon hay d□, nh□ng n□i nh□ quê nhà thì v□n hiu h□t gi□ng nhau trong cùng th□m c□a m□i t□m lòng.

Bún bò Hu□ đã v□□t sông M□ Chánh ra B□c, v□□t đèo H□i Vân vô Nam, v□□t trùng d□□ng sang Âu t□i M□. Gi□a nh□ng ph□ ph□□ng xa l□ quê ng□□i, đ□c trên m□t t□m bi□n c□a m□t ti□m ăn nào đó có ghi "Bún Bò Hu□", ng□□i Vi□t tha h□□ng nào mà kh□i th□y lòng mình □m l□i. Bún Bò Hu□ không còn là riêng c□a Hu□ mà h□□ng s□ n□ng, v□ □t cay, mùi ru□c m□n đã th□m vào m□ch đ□t quê h□□ng và lòng dân t□c